

Государственное бюджетное общеобразовательное учреждение
гимназия «Марем» г. Магас.

Рассмотрено
на заседании МО
Протокол «22» 2022 г.

Согласовано
Зам. директора по НМР:
ГБОУ гимназии «Марем»

Султыгова Л.М. _____

«5» 9 2022 г.

Утверждаю
Директор ГБОУ
Гимназии «Марем»

Мужухоева Л. И. _____

«22» 2022 г.

**РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
ПО ИГУШСКОМУ ЯЗЫКУ
ДЛЯ 6-9 КЛ.
2022-2023 уч. г.**

Учитель: Дидигова Ф У-Г

ГЛАЛГІАЙ МОТТ 6 -9 кл.

Кхетора кьахат

Тахан школа хьалхашка латта декхар — хьалкхувш йоаргача тӀехьенна кӀоаргаргӀа а чӀоаргаргӀа а Ӏилмай лардагӀа а, практике царех пайда эца шаьрбенна а ховш а уж хилар.

Вай заман Ӏилма а, техника а, культура а, адамий вахар а дегӀадарга хьежжа хила бе́за школашка лелабу хьехам а. Школашка вахарцара бувзам чӀоаргӀбаро дӀадех школьни еррита дисциплинаш хьехаш, царца наьна мотт хьехаш а, практи -чески болх бар нонагӀа совдоаккхаш хила а дезилга.

Наьна мотт Ӏомабар, кьаьстта грамматика Ӏомаяр, боккха лоархӀам болаш да дешархой кхетам дегӀабоалабара, хӀана аьлча, наьна метта грамматика харо доккха новкьостал ду эрсий мотт дикагӀа кхетабара а.

Наьна мотт хьехара процессца йовз дешархошта наьна метта хозал, из бӀаьхий хилар. Цо новкьостал ду, кьамий яхь а йолаш, дешархой хьалкхебара.

Наьна метта бокьонаш (цун хозле) гойташ из кӀоаргӀа Ӏомабаро новкьостал ду вай мехкарча кьамий чулоацам бола культура кхеяра. Цунга хьежжа, школа эгара доккхагӀдола декхар — эздел долаш, гӀулакхаца, дийша, дика литературни наьха мотт ховш бола нах кийчбар да. Дешархошта дӀахьехар хила деза уж кхетаргболаш, Ӏомадьчох пайда эца ховш хургболаш. Из болх массаза а аналитико-синтетически наькьаца дӀабахьа бе́за: грамматически бокьонаш

вӀаши юсташ, Ӏомаеш йолча теоретически материала юкьера керттердар хьакьестаде ховш (кхетам кхебеш а лакхбеш а), дӀахо шоаш кхетадаьр хьадувца а, цунах кьамаьл деш а, яз деш а, пайда эца Ӏомабеш.

Наьна метта уроках тӀа дешархоша Ӏомаю гӀалгӀай метта грамматика лардаши, дешари, (кьамаьлаца а йоазонца а деш дола) кьамаьл шаьрдара наькьаши.

5—9 классашка наьна мотт хьехара курс йолаю юхьанцарча классашка дешархоша Ӏомадьчун а дайзачун а овлан тӀара, дӀахо Ӏомадер хьалха Ӏомадьчунца дувзаш дӀахьо.

5-ча классе юхьерча школе Ӏомаь морфологически орфографически керттера бокьонаш кердаяьхачул тӀехьагӀа, синтаксисахи пунктуацехи лаьца юкьера кхетама курс хьеха белгалъяьккхай, дӀахо синтаксиса ларда тӀара Ӏомае йолаю морфологи, орфографи.

5—6-ча классашкен 7-ча классе ах шера фонетика, лексика, морфологии орфографии Ӏомаю, 7-ча классе шоллагӀча ах шераи 8—9-ча классашкен синтаксиси стилистикен Ӏомаю.

5—7 классашка морфологии орфографии Ӏомаю синтаксиса ларда тӀа. Синтаксис дика ца ховш хилча, дешархой тувза- денна кьамаьл шаьрде йиш яц, цудухьа чӀоаргӀа лоархӀам болаш да дешархошта из дакьа дика хар.

5-ча классе синтаксиси, пунктуаци Ӏомаьчул тӀехьагӀа Ӏомаю фонетика.

Дешархошта из тема дика ца ховш хилча, хала да тайп-тайпарча кьамаьла доакьой нийсаяздара бокьонаш караерзае.

Фонетика хьехара декхар да гӀалгӀай метта оазий башхалонаш шаьра йовзийтар, литературни наьна мотт Ӏомабара шаьрбара) новкьостал а деш. ГӀалгӀай метта мукьа оазаш; аха-аха; даша-даша; дӀааха-дааха; мелар-мӀелар; догӀа-огӀа; еза-Ӏеза; я-я; деша-дӀеша, ёст (йост) — о(ю) — догӀа — дуогӀа, божа — буажа; и (ий) — бита — бийта, била -бийла.

Цу ихьадолча дешай маӀан предложене чулоацамга хьежжа мара а гучадалац.

Кхетора каьхат (пояснительная записка)

Таханарча школан хьалхашка латт доккхий декхараш. Керттерча даькъе уж да хьалкхувш йоагIа тIехье эздел долаш, гIулакхаца, нахаца товш, Iимерза, ший моттиг дIалаца ховш, Даьхе а, къам а, дезал а лоархIаш, шийна хьалхашка латта декхараш кхетадеш, цу хьаькъаьха къаьхегаш, дийша, Iилман лардаш Iомаь, вахаре царех пайда эца ховш хьалкхейр. Вахар дегIадоагIа Iилма, техника, культура дегIадарца. Царга хьежжа хила беа дешархошта тахан беш бола хьехам. Школашка вахарцара бувзам чIоагIбаро дIадех хьехархошкара дешархой теркам тIабахийта дезар – дукхагIа долча даькъе шоашка уйла яйтар, Iилман лардаш тохкаш болх байтар, Iомадаьчох вахаре пайда эца ховргдолаш. Наьна мотт Iомабар, грамматика хар боккха лоархIам болаш да дешархой кхетам дегIабоалабара, хIана аьлча, мотт Iомабарца кхетаю мета хозал, из бIаьхий хилар, кхьча къамий мотт а дикагIа кхетабу бераша, цар культура йовза а новкъостал ду. Дешархошта дIахьехар хила деза уж кхетаргболаш, цIенача, аггача метгала, Iомадаьчох ма хулла дукхагIа дукхагIа пайда эца йиш хургйолош. Цудухьа наьна мотт хьехачо керттердар хьакьоастадеш, цунна теркам тIабохийташ, грамматически бокьонаш вIаши юсташ бе беа ший болх.

Наьна метта уроках тIа дешархоша гIалгIай метта грамматически лардаш Iомаю, къамаьл шаьрдара балхаш а ду. ПхелагIча классе доладу грамматически дакъа – морфологи Iомае, из болх дIахьо ялхлагIчеи ворхIлагIчеи классашка. Из раздел я къамаьла доакьоех кхетам луш, хьалха царех Iомадаьр кIоаргдеш, шердеш. Къамаьла доакьош Iомадеш дешархошта ха деза предложенешта юкьера уж шеко йоацаш белгалдаха.

Дешархой къамаьла культура лакхьари Iомадаьчун навькаш дегIайоалаьри хила деза хIара урока. Из болх дIахьо тайп-тайпара упражненеш кхоачашьярца. У упражненеша новкъостал ду Iомаь бокьонаш чIоагIье, орфографически а пунктуационни говзал чIоагIье, грамматически материал дикагIа кхетае а, йоазонца цунах пайда эца а. Говзамеча йоазонех пайда эцаш, дувзадenna къамаьл шаьрдеш дешархой теркам тIабахийта беа хьехархочо сочинеш, изложенеш язьяра, говзамеча текста тохкам бе Iомабара.

Тайп-тайпарча дошлоргех пайда эца Iомаде деза хьехархочо бераш, шоаш бувцаш бола мотт бIаьхий, ира, говза, хоза бувцаргболаш, къамаьл деча хана а йоазув деш а гIалаташ дергдоацаш. ХIара уроках, кердачох хоам беш, хьалха Iомадаьр дагалувийта деза дешархошка, кердачун хьалха Iомадаьчунца бувзам а беш. ХIара классе шу дIадолалуш а шу чакхдоалаш а хьалха Iомадаьр кердадаккха деза дешархошца, программаца белгалбаьккха дувзадenna къамаьл шаьрдара болх бизза дIабахьа беа. ГIалгIай мотт хьехара гIулакх доагIача тайпара хьехархочо дIахьой, дешархошта шоай наьна мотт безалургба, шоаш Iомабеча кхьча къамий метай бокьонаш йовза агта хургда.

6-ча классе 10маю, лексикен фразеологин. «Х1ара сага ха деза гушдар тахка а кхетале а, ше кхеталаьнох керттердар д1ахо кхычуна додала».

Из керттера а доарх1аш, дешархой кхетабе беза х1ара деша ма1анах, лакхье еза цар дешай ганз. Дешархой кийчбе беза дийшар тахка, кхето, кхеталаьр хьядувиа.

5—7-чел классашка 10маду къамаьла доакьош. Семантически (дешай, цхьанкхийттача дешай, формай доарх1ам гойтар), морфологически (деша грамматически категореш — классе, таьрахь, ледар, и кх. др.) Синтаксически (предложенена юкьера дешай г1улакх) юкьярча белгалонашша къоастадаь, лексико-грамматически тайпаш да къамаьла доакьош.

Ер раздел дешархошша караерзаеш, учебника автора а хьехархошта а хьалхашка латта декхар да, къамаьла доакьош предложене юкьера, шеко йоацаш, кхетаде бераш 10мадар.

Къамаьла доакьош шьара къестаде дешархой 1аьмача, цар логически кхетам лакхлу, берашта аттаг1а кордоарг1а, доьз, къоастаду, моллаг1а дале а, грамматически хувцамаш хиина дешаш. Д1ахо йодача хана (8—9 классашка) дешархошта д1эза кхетаде деза синтаксис. «Къамаьла доакьош 10мадича дешархой кийчду синтаксис яха дакъа 10маде (кхетаде).»² Цо новкъостал ду предложенешта юкьярча дешай мел дола бувзамаш шьарде.

Грамматика 10маеш, дешархошта шьара, дика ха дезар: деша лард, чаккхе, овла, дешхьалхе, суффикс; къамаьла доакьош (керттера а г1улакха а): ц1ердешай дожарий ма1анаш, цар хаттараш; хандешай ханаш; цу къамаьла доакьош нийсаьлара бокьонаш; предложени, предложене чура дешай бувзам, предложене маьженаш, цун керттера тайпаш. Дешархошта ха дезаш да (шоаш 10мадаьчох лаьца), дош мишта хьахиннад, из малаг1ча къамаьла доакьоех латт, и кх. д1.

Чоалхане-карара предложенеш 10маеча хана, хьехархой керттера декхар да цу предложенешка керттерарий карарарий малаг1а я, къоастае дешархой 10мабар, царна юкьера бувзам хьалаха хар. Пунктуаци 10маеча хана, теркалде деза массаза а интонаши, пунктуаци в1аший нийсьеш хилар, дуккхаза а нийслу цунах лаьца дешархоша г1алаташ деш, бакьда сецара хьаракаш массаза а увттадац ашара сецаргеи цунна хувцамаш хиларгеи хьежжа, х1аьта цуница цхьана йиш айярцеи лаь- г1ьярцеи къамаьла юкье сацар деш йола дуккха а моттигаш хул, цхьаккха а сецара хьаракаш ца увттадеш.

Цхьабакьда, ха дезаш да цхьайолча предложенешка, цар оттамга хьежжа, интонаци теркальеш, сецара хьаракаш увтто езаш хилар. Цхьайолча моттигашка интонаци теркальяр — хиланза даргдоацарех да, х1ана аьлча, из теркал ца йича, алаг1а хьарак оттаде деза ховргдоацандаь. Иштта из теркальярца увттаду предложени кхоачалуча т1адамаш, хаттарен йдарен хьаракаш, т1адерзара т1ехьа (предложене юкье), айдардеша т1ехьа, х1аа, а... — яхача дешашта — редложенешта т1ехьа увттадеш дола запятойш а, айдара хьаракаш а, цхьан тайпарча къоастамашта юкье запятойш а, эттарг юкьедоацача чоалханеча предложенешка запятойш, запятойца т1адами тиреи, и кх. д1.

Синтаксис 10маеча хана хьехархо декхарийла ва интонаце зем а боаккхаш, цунах пайда эцара торонех дешархой дика лакхетабе.

интаксиси пунктуацин 10маеча хана интонаци теркалье езаш хиларо, хьехархо декхарийла ву дешархошта х1ама хайта, ашара хувцам, цун лакхал, ннз, сихал хьалаца хар дег1адоаладе а, х1аьта 10морен тохкам барен болх ше шархошша беча хана, ше ешаш йола предложенеш нийса еша а, х1ана аьлча, интонаци хувцаро предложене ма1ан а цара хьаракаш а хувца тарлу.

Х1ара урока т1а хьехархо хьежа веза, дешархоша деш дола къамаьл логически а бувзам болаш хиларга, дешаш дола салаш хоза къоастадеш дешалга, и кх. д1.

Учебника материала т1а болх беча хана хьехархо хьежа веза дешархошта дешаш довзийта, нагахьа санна ца довзаш та дош нийсделча, из д1ахьеха деза.

Лексически балха (къаьетта синонимашша беча балха) дешаш кийчдеш, пайда эца йиш я учебникий тексташкеи таеча литературни кхолламашкеи долча дешаех (словарех а), берий лексически г1алаташ тахкарах, йоазонца а деча маьла а кийчо ярах. Наьна метта уроках т1а художественни литература т1ара тайп-тайпарча лексически а фразови материалех пайда эца беза хьехархочо.

Дешархой къамаьла культура лакхьярцеи навькаш дег1айоалаярцеи къаьста хила йиш яц школе грамматика 10маяр грамматика 10маеш, керттера уйла т1аяхийта еза тайп-тайпара упражненеш нийса кхоачашьяра. Цар новкъостал д

Глалглай мотт

Кхетора кьахат

Укх программа лоархлამегла дола дакъа, даим хургдола денхар – калкхувш йоагIача тIехьенна кIоаргагIа Iилмай лардаш Iомаяр, практике царех пайда эца ховш уж хилар.

Тахан латтача заман Iилма а, техника а, культура а, адамий вахар дегIадарга хьежжа хила беа школаша лелабу хьехам а. Школашка вахарцара бувзам чIоагIбаро дIадех школьни ерринга дисциплинаш хьехаш, царца наьна мотт хьехаша, практически болх бар наагIа совдоаккхаш хила а дезалга.

Ер программа оттаяь «Глалглай метта грамматика- 8 класса», автораш: И.А.Оздоев, Р.И. Оздоев, арахийцад Магас «Сердало», 2017.г «Марем» гимназе 2020-2021 дешара шера йола учебни план..

Наьна мотт Iомабар , боккха лоархIам болаш да дешархой кхетам дIегIабоалабара, кIана зьлча, наьна метта грамматика харо, доккха новкъостал ду эрсий мотт дикагIа кхетабара а, кхыдола Iилма довзара а. Дешархошта дIахьех уж дикагIа кхетаргболаш, Iомадаьчох пайда эца ховш хургболаш. Из болх массаза а грамматически бокьонаш вIаши юсташ, Iомаеш йолча теоретически материала юкьера керттедар хьакьестаде ховш (кхетам кхебеш а лакхбеша), дIахо шоаш кхетадаьр хьадувца а Iомабеш дIакхухь. Наьна метта уроках тIа дешархоша Iомаю гIалглай метта грамматика лардаши, дешари, (къамаьла а йоазонца а деш дола)къаьмаьл шаьрдара наькъаши.

Глалглай метта дола декхараш:

Бераш кхедар (воспитание).

ДегIадоаладар-къамаьла юкье кIоаргагIа уйла, нигат, гIулакх хургдолаш (развитие речи).

Iомадаьр карадерзадар (освоение знаний).

Дешара говзал кхеер, кхоллар, пайда эцар (формирований знаний, умений....).

Дувзаденна къамаьл шаьрдар (развитие речи).

5-9 классашка наьна мотт хьехара курс йолаю юхьанцарча классашка дешархоша

Iомадаьчун а дайзачун а овлан тIара, дIахо хьехар хьалха Iомадаьчунца дувзаш дIахьо.

8-ча классе шоаш хьалхарча шера Iомаь морфологически а орфографически а керттера

бокьонаш кердаяьчул а тIехьагIа, синтаксисахи пунктуацехи лаьца юкьара кхетама курс

хьеха белгалъяьккхай, дIахо синтаксиса ларда тIара Iомае йолаю морфологи,

орфографии.

8-ча классашка шера Iомаю морфологи, синтаксис, лексика.

8-ча классе морфологиии орфографии дIа а хьехаш Iомаята дешархошка синтаксиса

ларда тIа. Синтаксис дика ца ховш хилча дешархой дувзаденна къаьмаьл шаьрде йиш яц,

цудухьа чIоагIа лоархIам болаш да дешархошта из дакъа дика дIакхетадар.

8-ча классе морфологи Iомаеш Iомаю пунктуаци а. Дешархошта из тема дика ца ховш

хилча хала да тайтайпара къамаьла доакьой нийсаяздара бокьонаш караерзае.

8-ча классе дешархой Iомабу дийшар така, кхетаде, кхетадаьр хьадувца. ЧIоагIа

лоархIаме да берашта ца хаддаш дувзаденна къамаьл шаьрдеш болх бар.

ХIара классе дешара шу долалуш кердадоакх хьалхагIа Iомадаьр. Шу чакдоалаш юха

кердадоаккхаш чIоагIду.

Хъехархочо а школана а т'алатта керттера декхар да шоашка хъаденна бер, сердалон д'оаг'а д'лабе а делла наькъах кхета а даь, Даьхенна д'адалар. Шоаех тийша а тийша, шоашта т'адилла из декхар ц'енача декхарца т'еза.

Дешай диктант

Дешай диктант язью шера кхотза (2, 3, 4 четв.), хъехархочун ло'амах дешархой йоазон бокъонаш тахкар

Дешай диктант'ий хила йиш йола боарам:

5 классе – 15–20 дош;

6 классе – 20–22 дош;

7 классе – 22–24 дош;

8 классе – 24–26 дош;

9 классе – 26–28 дош.

«5» оттаю, дешай диктант ц'хъаккха т'алат доашаш яздаь хилча;

«4» оттаю, нагахьа 2–3 т'алат даьдале;

«3» оттаю, нагахьа 3–5 т'алат даьдале;

«2» оттаю, нагахьа 6 т'алат даьдале.

III. Изложени

Изложенена лаьрх'а луш йола текст ц'хъацца оамал кхееш а (къахъегама, патриотизма е берий сакхетам л'чулоацам болаш, и. кх. д'л.) дешархой цун чулоацамах кхетарг'болаш, литературни меттаца йоаг'аш а хила еза

Изложенена лаьрх'а йола текст хила еза укх боарамах:

V-ча классе — 65–75 дош

VI-ча классе — 75–85 дош

VII-ча классе — 85–95 дош

VIII-ча классе — 95–105 дош

IX-ча классе — 110 — 120 дош

5-9 классашка изложенена лаьрх'а текст хила йиш я исбахьален произведенешкара хъаййца. Х'аьта 8-уж тексташ чоалхане ерзая хила мегарг'я диалогашцен турпалхой уйлашцен.

Дешархоша язъьча изложеней мах беш, хъехархочо пайда эца беза укх боарамах:

Чулоацамгеи дувзадени къамаьл шаьра хиларгеи хъежжса:

дешархошта къамаъл карадерзадеш, орфографически а пунктуационни а говзал дегъайоалае, грамматически материал ди- кагъа кхетае.

Дешархошка шерра пайда эцифта беза гонахъа долча бакъдолчоу, школе а школа араха а цар беча къахъегамах. Занятеи еи, лексически материал лохаш, предложениш увттаеш, сочинениш яъе кийчлуш а уж яъеш а, йоазонна а деш долча къамаълла а общественно-пайдане балха шоаш деш дар хъахъокшаш, хила деза дешаш. Цунца цхъана, дувзаденна долча къамаълла беш бола болх алашагъболлаш, бераш практически кийчдара болх а бе беза (пенгазет, журнал арахшар, выставкаш яр, самодеятельность кийчъар, и кх. д.).

Литература программа тла яъе лаьрхъа йолча изложенишца, сочиненишца кхоачашде деза хъехархочо грамматика уро- кий декхараш а, изложени яъе аьнна хъахъоастая йолча текста анализ еи, берий теркам тлабахийта беза хъехархочо нийсен, къаьган, къоасталуши къамаъл дара, текста тла нийслуш йолча синонимаштен цхъайолча синтаксически конст- рукциштен, и кх. д.).

Тайп-тайпарча справочни пособех пайда эца йомале деза хъехархочо бераш (дошлоргех, таблицех, и кх. д.). Эггара чъоагъагъа цар пайда эца безаш йола пособи-школынн орфографически дошлорг да.

Дешар йомалара бола йоазон болх беча хана, дошлоргах пайда эцифта беза дешархошка. Иштта йомале беза дешархой шоаш деча йоазон балхаш тлара гъалаташ леха а уж нийседе а. Даним словарно-орфографически болх бариа йомаду хъехархочо бераш текста тлара йлаьхен лоащи оазаш къесте а, эшаш дола дешаш хъалеа а, царна къл така хъакха а, и кх. д.).

Наьна метта занятеи тла, ше керда материал длаьхешаш, хъехархочо лораде а лархъа а деза хъалха йомалаь дешархошта ховшдар.

Дешархошка дагалувцийта глерта веа хъалха йомалаьчоу царна ховшдар (цхъайолча хана шоай лоламе учебника тлара болх баьчул тлаьхагъа).

Дешархошта клезиг-дукха довзашдар юа цлаькха а дладувца деза. Цунца цхъана, кхи длахо йолача этапца цар йомале эшаш йолча халача темага кийчбе беза дешархой.

Иштта, морфологи йомалеа хана, лоархъам болаш да синтаксиса хаттараш йомадар а (предложене чухъ дешашта юкъе бузам оттабар, предложене керттереи керттерзен маьженаш йовзар, и кх. д.).

Даним кердадаха деза дешархошца йомалаьр, наьна метта грамматика темаш йомалеа хана а йомалаьр кердалаккха ден- нача сахъаташка а.

Хлара классе шу долалуш (керда материал йолаеш), кердалаккха деза хъалхагъа йомалаьр. Шу чакхдоалаш йомалаьр, юа кердалоаккхаш, чъоагъаде деза.

Къоастабе йиш йоацаш чъоагъа бузам ба грамматика шин даькъа юкъе (морфологени синтаксисаи).

Хъехархочун декхар да берашта тайп-тайпарча разделашта юкъера бузам бовзийтар, царна хларанена хъисапе йола башхалонаш къоастаяйта хар.

Керттера къамаъл доакъош йомалара хъехархочо длаьхетаде деза бераш цар синтаксически лоархъамах, хлаьта син- таксис йомалеш, къамаъл доакъоох дола хоамаш чъоагъадар.

Чъоагъа лоархъаме да, хъехархочо берашца, ца хаддаш, дувзаденна къамаъл шаьрдеш болх бар а.

Хлара класса лаьрхъа программашка луча материалашка я разделаш: «Дувзаденна къамаъл шаьрдар», «Йомалаьчоу кхетадаьчохи керттердар».

Хъехархо декхарийла ва дешархой кхетам, цар йомалаьчун ганз чъоагъаеш цу разделашка луш дар диг кхоачашдайта.